

เรื่อง วิธีการและรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ

ดร.สำราญ โคตรสมบัติ *

บทคัดย่อ

การจัดสภาพแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อการส่งเสริมจริยธรรมนั้น ผู้บริหารโรงเรียนต้องกำหนดขอบข่ายให้ครอบคลุมไปถึงสิ่งทั้งปวงในโรงเรียน ได้แก่ อาคารสถานที่บริเวณโรงเรียนวัสดุอุปกรณ์สื่อการเรียนกระบวนการเรียนการสอน และการประพฤติปฏิบัติของบุคลากรทุกฝ่ายทุกคนในโรงเรียน เพราะทั้งหลายเหล่านี้ คือสภาพแวดล้อมของนักเรียนที่ต่างมีอิทธิพลต่อการส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียนได้ทั้งสิ้น ดังที่ จรูญ จัวนาน กล่าวไว้ว่า “มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมจึงมีปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลา ผลจากการปฏิสัมพันธ์มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม และบุคลิกภาพของมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์จะมีลักษณะอย่างไร ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเขานั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับที่แผนพัฒนาจริยศึกษา ได้สรุปเป็นข้อสังเกตไว้ว่า ในการพัฒนาจริยศึกษาของเด็กวัยประถมศึกษา สภาพแวดล้อมที่มีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ได้แก่ ครู ผู้ปกครอง ชุมชน และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากเด็กในวัยนี้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่จำกัดอยู่ในบ้านและในโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ พฤติกรรมของครู ผู้ปกครองและชุมชนที่เข้าไปสัมผัสกับตัวเด็ก จะเป็นองค์ประกอบที่หล่อหลอมให้เด็กแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งจากเงื่อนไขที่ได้รับอันจะเป็นผลต่อการพัฒนาจริยศึกษาใน 2 ทิศทาง คือ ถ้าหากครู ผู้ปกครอง ตลอดจนสื่อมวลชน ได้เอาใจใส่ดูแลนักเรียน คอยควบคุมแนะนำให้นักเรียนมีระเบียบวินัย ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามอยู่เป็นประจำอย่างคงเส้นคงวา เด็กก็จะยึดถือและปฏิบัติตาม จนเป็นนิสัยติดตัวตลอดไปแม้จะมีวัยสูงขึ้นและในขณะเดียวกัน ถ้าหากครู ผู้ปกครอง ชุมชนและสิ่งแวดล้อมที่เป็นตัวแบบอื่น ๆ ไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของพฤติกรรมที่ตนแสดงออกอันจะเป็นผลต่อพฤติกรรมของตัวเด็กแล้วพฤติกรรมที่แสดงออกเหล่านั้นก็อาจจะเป็นตัวหล่อหลอมให้เด็กประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาได้ เช่น การแสดงกิริยาวาจาที่ก้าวร้าวรุนแรง ซึ่งเด็กจะยึดถือเป็นตัวอย่าง และถือว่าเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกได้ เพราะถือว่าผู้ใหญ่ทำได้ เด็กก็น่าจะทำได้

คำสำคัญ: วิธีการและรูปแบบ; โรงเรียนวิถีพุทธ.

* Ph.D (Buddhists Studies) อาจารย์ประจำหลักสูตรคณาจารย์และปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

Abstract

Providing a supportive environment for the promotion of ethics the school administrators must set the scope to cover all things in the school. Including buildings, locations, schools, equipment learning media, teaching process and the behavior of all personnel in every school. Because all these is the environment in which students are able to influence the ethics of their students. As Caroon Joo-nan says, "Humans live in the midst of humans and the environment therefore interact with each other all the time. The results of the relationship practice influence the behavior. And the human personality, that is to say, what does a human look like?. Depending on the conditions and the environment around him. Which is consistent with the ethics education development plan summarized as an observation that In ethics development of elementary school children. The environment that is related to development is teachers, parents, communities, and other environments. This is because the children of this age are in a limited environment in their home and school. Teacher behavior parents and communities that come into contact with children will be an element that will shape the behavior of a child according to the given conditions that will affect the development of ethics in two directions: if the teacher, parents, and the media to look after the students monitor and advise students to have discipline. Behave consistently and consistently in good behavior children will uphold and follow. Until it is a habit that will last forever, even though it has reached an advanced age, and at the same time, if the teachers, parents, communities, and other modeling environments are not aware of the importance of the behavior they express, which will affect the behavior of the child and those behaviors may be able to shape children to behave in an undesirable way, such as acting violently and verbally. Which children will hold as an example and is considered behavior that can be expressed because adults can do it, children should be able.

Keyword: Way and forms; Buddhist School.

บทนำ

การปฏิรูปการศึกษาที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ในขณะนี้ เป็นกระแสที่มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาให้ เด็กเยาวชนและคนไทยในอนาคตเป็นคนดี มีคุณธรรม เป็นคนเก่ง คิดดี ทำงานได้ดี มีคุณภาพ มีความเป็นไทย สามารถปรับตัวได้เหมาะสมกับสถานการณ์โลกและ สังคมที่เปลี่ยนแปลง คุณภาพของคนไทยเช่นนี้เป็น ทรัพยากรที่สำคัญสำหรับการอยู่รอด และการพัฒนา ของประเทศไทยในกระแสสังคมยุคใหม่ที่ต้องใช้ความ รู้เป็นเครื่องมือสำคัญของการประกอบอาชีพและการ ดำรงชีวิต พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ หมวดที่ ๑ มาตรา ๖^๒ ความมุ่งหมายและหลัก การของการจัดการศึกษาเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความ รู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรง ชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ดังนั้น โรงเรียนจึงเป็นสถาบันทางการศึกษา เป็นแหล่งเรียนรู้ สำคัญที่สามารถพัฒนาคนไทย ให้เป็นเป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้ควบคู่ คุณธรรม จริยธรรม และมีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต ปัจจุบันได้เปลี่ยนไปจากอดีตคือสังคมเกษตรกรรม มา ถึงปัจจุบันสังคมอุตสาหกรรม มีเทคโนโลยีที่ทันสมัย เข้ามามีบทบาทต่อชีวิตของมนุษย์มากยิ่งขึ้น ผลกระทบ จากวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีบทบาท ทำให้การดูแล เอาใจใส่ในครอบครัวลดน้อยลง ดังนั้น การที่จะทำให้ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คือการ ให้เป็นคนดี คนเก่ง และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ต้องอาศัยการพัฒนาทางการศึกษาเล่าเรียนโดยเริ่มจาก โรงเรียนนั่นเอง ในปีการศึกษา ๒๕๔๖ สำนักพัฒนา วัต ธรรมการจัดการศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

ความสำคัญและความเป็นมา

การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนา ผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกินอยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญาเข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการ ทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหาร และคณะครูเป็น กัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ ผู้เรียนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิต วิถีการเรียนรู้ วิถี วัฒนธรรมต่าง ๆ ตามหลัก “ไตรสิกขา” ที่นำไปสู่ “ปัญญา” วิถีชีวิตที่ดีงามตามหลักไตรสิกขาทั้ง ๓ ด้าน

๑. ศีล (พฤติกรรม)

- ๑.๑ มีกิริยามารยาท กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น
- ๑.๒ รู้จักพิจารณาเลือกเสพสิ่งบริโภค และสื่อต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ด้วยปัญญา
- ๑.๓ รู้จักความพอดี พอประมาณในการ แสวงหา บริโภค สะสมสิ่งต่าง ๆ
- ๑.๔ ปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ ภายนอกที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดวินัยในตนเอง
- ๑.๕ ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นโดย มีศีล ๕ เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต
- ๑.๖ มีชีวิตที่สัมพันธ์ด้วยดีกับบุคคล ครอบครัวยุ ชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อม

๒. จิตใจ (สมาธิ)

- ๒.๑ มีสมรรถภาพที่ดี คือ มีสมาธิ มีความตั้งมั่น เข้มแข็ง มุ่งมั่นทำดี ด้วยจิตใจกล้าหาญ อดทน สู้สิ่งยาก ขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อสามารถฟันฝ่า อุปสรรคผ่านความยากลำบากไปได้ ฟุ้งตนเองได้
- ๒.๒ มีคุณภาวะ คือ มีความกตัญญูรู้คุณ มีจิตใจเมตตา กรุณาโอบอ้อมอารีมีน้ำใจ ละอายชั่วกลัว บาป ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ กล้ารับผิดชอบ เกิดจิตที่เป็นบุญ กุศลอย่างสม่ำเสมอ

^๒ กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 5

๒.๓ มีสุขภาวะที่ดี คือมีความสุข ความร่าเริง เบิกบาน มองโลกในแง่ดี มีกำลังใจ เกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ในการร่วมกิจกรรมงานต่าง ๆ

๓. ปัญหา

๓.๑ มีศรัทธาเลื่อมใสและมีความเข้าใจในพระรัตนตรัย ในกฎแห่งกรรม และในหลักบาปบุญคุณโทษ

๓.๒ มีทักษะและอุปนิสัยในการเรียนรู้ที่ดี จูงใจ ใฝ่รู้ รู้จักการค้นคว้า การจดบันทึกให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การคิดวิเคราะห์ประมวลผล สามารถนำเสนอถ่ายทอดได้ทั้งแบบกลุ่มและรายบุคคล

๓.๓ มีทักษะชีวิตเท่าทันต่อสิ่งเร้าภายนอก และกลืนภายในตนสามารถแก้ปัญหาชีวิตได้ สามารถนำหลักธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้มีฐานชีวิตที่ดีมีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติธรรม เกิดปัญญาเข้าใจในสังขารในชีวิต

๓.๔ ได้ตามวุฒิภาวะของตน สามารถต่อยอดพัฒนาไปสู่การปฏิบัติธรรมให้เกิดความเจริญงอกงามในธรรมที่สูงยิ่งขึ้นไป

สรุปได้ว่า การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิต วิถีการเรียนรู้ วิถีวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามหลัก “ไตรสิกขา” ที่นำไปสู่ “ปัญญา” วิถีชีวิตที่ดีงามตามหลักไตรสิกขาทั้ง ๓ ด้าน คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

โรงเรียนวิถีพุทธจึงเป็นรูปแบบของการพัฒนาโรงเรียนรูปแบบหนึ่งที่ได้กำหนดให้สูงขึ้นเพื่อการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี คนเก่ง และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โรงเรียนวิถีพุทธ คือโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เป็นกรอบการพัฒนาตามหลัก “ไตรสิกขาอย่างบูรณาการ” เป็นการมุ่งเน้นการพัฒนาการเรียนรู้ โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญความรู้และคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ หมวด ๔ มาตรา ๒๒ และ ๒๓^๓ ที่จัดการเรียนรู้มุ่งสู่การพัฒนาโดยเน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามลักษณะแห่งปัญญาวัฒนธรรม ๔ ประการ คือ การอยู่ใกล้ชิดคนดี การเอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี การมีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีอย่างถูกวิธี และความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม^๔ กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดทำเอกสารแนวทาง การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้เกี่ยวข้องที่สนใจได้นำไปเป็นแนวทางในการบริหารโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนวิถีพุทธเหล่านี้ก็สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ ผู้เรียนได้พัฒนาการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธโดยดำเนินการได้อย่างดีเยี่ยมจนเป็นแบบอย่างแก่โรงเรียนอื่น ๆ ที่กำลังพัฒนาสู่โรงเรียนวิถีพุทธให้สามารถพัฒนาผู้เรียนได้โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือมีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานในการดำเนินชีวิตมีผู้บริหารและคณะครูเป็น

^๓ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2546, หน้า 4

^๔ กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 11

^๕ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2546, หน้า 5-6

กลียาณมิตรร่วมกันพัฒนา โดยมีแนวคิดหลักที่สำคัญในการพัฒนาสถานศึกษาที่จะดำเนินโรงเรียนวิถีพุทธใน ๕ ด้าน คือ ๑) ด้านกายภาพ ๒) ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต ๓) ด้านการเรียนการสอน ๔) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์และ ๕) ด้านการบริหารจัดการ (สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๕๖, หน้า ๒๐-๒๗)

ความหมายและทฤษฎีโรงเรียนวิถีพุทธ

ทฤษฎีการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

๑.๑ ความหมาย

คณะกรรมการพัฒนานวัตกรรมการศึกษา ได้ให้ความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา อย่างบูรณาการ^๖

โรงเรียนวิถีพุทธเพื่อสังคมไทย การจัดการศึกษาตามแนวพุทธเป็นแนวคิดหรือหลักการจัดการศึกษาที่สัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์และธรรมชาติให้ถูกต้องตามความเป็นจริงที่มองชีวิตของมนุษย์ และเข้าใจความเป็นจริงเพื่อใช้ในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับ ความเป็นจริงที่ทำให้ชีวิตมนุษย์พัฒนาไปด้วยดี^๗

สุพิชฌาย์ เจริญรัมย์ ได้ให้ความหมายของ โรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง โรงเรียนในระบบปกติทุกระดับ ภายใต้การกำกับของกระทรวงที่เน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักไตรสิกขามาบูรณาการประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนในภาพรวมของสถานศึกษาโดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาผ่าน กระบวนการทาง

วัฒนธรรม แสวงหาปัญญา และมีเมตตา เพื่อมุ่งเน้นพัฒนา ผู้เรียนให้สอดคล้องกับจุดเน้นการพัฒนาของประเทศ^๘

โรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา

- ศีล คือ พุทธจริม / วินัยในการดำเนินชีวิตที่ติงามต่อตนเอง และผู้อื่น

- สมาธิ คือ พัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ มีจิตใจเข้มแข็งสงบสุข

- ปัญญา คือ มีความรู้ที่ถูกต้อง มีศักยภาพในการคิด มีการแก้ปัญหาที่แยบคาย

๑.๒ การวิเคราะห์ SWOT

SWOT Analysis หมายถึงการวิเคราะห์ SWOT^๙ เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ซึ่งช่วยให้ผู้บริหารกำหนดจุดแข็งและจุดอ่อนจากสภาพแวดล้อมภายใน โอกาสและอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอก ตลอดจนผลกระทบต่องานขององค์กร SWOT มาจากตัวย่อภาษาอังกฤษ ๔ ตัว ดังนี้

S มาจาก Strengths หมายถึง จุดเด่นหรือจุดแข็ง ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน ความสามารถและสถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นบวก องค์กรนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง การดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ เป็นข้อดีที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในบริษัท เช่น จุดแข็งด้านการเงิน จุดแข็งด้านการผลิต จุดแข็งด้านทรัพยากรบุคคล องค์กรจะต้องใช้ประโยชน์จากจุดแข็งในการกำหนดกลยุทธ์การตลาด

^๖ คณะกรรมการพัฒนานวัตกรรมการศึกษา, 2546

^๗ กระทรวงศึกษาธิการ, 2552 พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) 2548: 126- 147

^๘ สุพิชฌาย์ เจริญรัมย์, 2555

^๙ เข้าถึงข้อมูลเมื่อ <https://www.im2market.com/2015/05/08/403>

W มาจาก Weaknesses หมายถึง จุดด้อยหรือจุดอ่อน ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายในสถานการณ์ภายในองค์กรที่เป็นลบและด้อยความสามารถ ซึ่งองค์กรไม่สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง การดำเนินงานภายในที่องค์กรทำได้ไม่ดีเป็นปัญหาหรือข้อบกพร่องที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในต่าง ๆ ของบริษัท ซึ่งบริษัทจะต้องหาวิธีในการแก้ปัญหานั้น

O มาจาก Opportunities หมายถึง โอกาสซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอกปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่เอื้ออำนวยให้การทำงานขององค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการขององค์กร เป็นผลจากการที่สภาพแวดล้อมภายนอกของบริษัทเอื้อประโยชน์หรือส่งเสริมการดำเนินงานขององค์กร โอกาสแตกต่างจากจุดแข็งตรงที่โอกาสนั้นเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายนอก แต่จุดแข็งนั้นเป็นผลมาจากสภาพ

แวดล้อมภายใน นักการตลาดที่ดีจะต้องแสวงหาโอกาสอยู่เสมอ และใช้ประโยชน์จากโอกาสนั้น

T มาจาก Threats หมายถึง อุปสรรคซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอก ปัจจัยและสถานการณ์ภายนอกที่ขัดขวางการทำงานขององค์กรไม่ให้บรรลุวัตถุประสงค์ หรือหมายถึงสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นปัญหาต่อองค์กร บางครั้งการจำแนกโอกาสและอุปสรรคเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะทั้งสองสิ่งนี้สามารถเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอาจทำให้สถานการณ์ที่เคยเป็นโอกาสกลับกลายเป็นอุปสรรคได้ และในทางกลับกัน อุปสรรคอาจกลับกลายเป็นโอกาสได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้องค์กรมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ของตนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์แวดล้อม เป็นข้อจำกัดที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งธุรกิจจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์การตลาดให้สอดคล้องและพยายามจัดอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ดังตารางที่ ๑

SWOT Analysis		
สภาพแวดล้อมภายใน	Strength (S) จุดแข็ง จุดเด่น ข้อได้เปรียบ	Weakness (W) จุดอ่อน ข้อเสียเปรียบ
สภาพแวดล้อมภายนอก	Opportunity (O) โอกาส สิ่งเกื้อกูล ที่จะดำเนินกิจกรรม	Threats(T) อุปสรรคที่จะทำให้ ดำเนินกิจกรรมไม่สำเร็จ

ตารางแสดง SWOT Analysis

ประโยชน์ของ SWOT

1. นำ SWOT ไปจัดทำแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาองค์กร
2. การทำ SWOT จะช่วยให้หัวหน้าสถานการณ์ และมีการเตรียมความพร้อมกับการปรับ

เปลี่ยนของสภาพแวดล้อม บางครั้งเมื่อโอกาสมาถึงองค์กรจะได้เก็บเกี่ยวผลประโยชน์ได้ทันและเต็มที่ หรือถ้ารู้ว่าแนวโน้มจะมีปัญหาอุปสรรคอะไรเกิดขึ้นกับองค์กรเราจะได้มีการเตรียมตัวรับมือ ฝ่าฟันสถานการณ์ที่เลวร้ายให้บรรเทาลงได้

วิธีการทำ SWOT Analysis

การทำ SWOT นั้นทีมงานต้องมีความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างของตัวองค์กรเอง ข้อมูลลูกค้า ข้อมูลคู่แข่ง ข่าวสารทางเศรษฐกิจทั้งภายในและภายนอกประเทศมาเป็นตัวช่วยในการวิเคราะห์ อย่าลืมว่า เราต้องวิเคราะห์โดยอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่เป็นจริงไม่ใช่จินตนาการ

SWOT ต้องทำให้เป็นไปในทางเดียวกันกับ วิสัยทัศน์ พันธกิจ หรือ เป้าหมาย (Vision, Mission และ Objective) หรือเข้ากับทรัพยากรในองค์กรและความสามารถที่เข้ากับสิ่งที่องค์กรถนัด แล้วนำ SWOT มาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวางแผนกลยุทธ์องค์กรโดยเขียน รายการออกมาให้น้อยที่สุด โดยดูข้อมูลจาก Strengths, Weaknesses, Opportunities และ Threats

ตัวชี้วัดการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน

การบริหาร ภาพพจน์ขององค์กรประชาชน ยอมรับหรือไม่ ทักษะและความสามารถของผู้บริหาร สามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้ไหม โครงสร้างขององค์กรสอดคล้องกับบุคลากร เทคโนโลยี สภาพแวดล้อมหรือไม่ สนับสนุนการตัดสินใจที่รวดเร็วหรือไม่ สามารถประสานงานระหว่างฝ่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ ระบบการวางแผนงาน มาตรฐาน และกระบวนการปฏิบัติงาน ระบบการควบคุมปฏิบัติได้ สอดคล้องกันหรือไม่ บุคลากร ทักษะคติของพนักงาน ความสามารถในการทำงาน ประสิทธิภาพ จำนวนพนักงานมีกลไกเหมาะสมเพื่อได้มา รักษาและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือไม่

เงินทุน แหล่งที่มาของเงินทุน ต้นทุนของเงินทุน ปริมาณเงิน ระยะเวลาในการใช้คืน ระบบบัญชีเพื่อการคำนวณต้นทุน การกำหนดงบประมาณสอดคล้องกับแผนงานขององค์กรหรือไม่ ฐานะการเงินขององค์กรเพิ่มพูนรายได้ได้อย่างไร การควบคุมทางการเงินเป็นอย่างไร

เครื่องจักร/ครุภัณฑ์/สิ่งก่อสร้าง มีประสิทธิภาพแค่ไหน เหมาะสมกับปริมาณงานหรือไม่ เครื่องมือถูกใช้เต็มที่หรือถูกใช้บางส่วน การดัดแปลงใช้กับงานอื่น ค่าใช้จ่ายในการซ่อมบำรุง

วัตถุดิบ ปริมาณ ต้นทุนในการดำเนินงาน จำนวนผู้ผลิตและผู้ขาย ฤดูกาล ระยะเวลาในการสั่งซื้อ เทคโนโลยี/นวัตกรรม เทคโนโลยีทันสมัยหรือล้าสมัย การสร้างมูลค่าเพิ่ม ความได้เปรียบในเชิงเปรียบเทียบ การวิจัยและพัฒนา

นอกจากการวิเคราะห์ SWOT ที่ละด้านแล้วยังมีวิธีการ SWOT อีกแบบที่น่าสนใจ บางครั้งเราอาจจับคู่ทำการวิเคราะห์แบบนี้ได้ เรียกว่า TWOS Matrix ดังตารางที่ ๒

SO วิเคราะห์พร้อมกันเลยว่า เรามีจุดแข็งอะไรและมีโอกาสอะไรที่สนับสนุนจุดแข็งนั้น เช่น ในธุรกิจการขนส่ง พนักงานของเรามีความชำนาญเส้นทางสามารถลดระยะทางการขนส่งได้และประหยัดกับราคาน้ำมันลดลงทำให้โอกาสทำกำไรมีสูงขึ้น

ST วิเคราะห์ว่าเรามีอุปสรรคอะไรบ้างและเราจะสามารถใช้จุดแข็งแก้ไขอุปสรรคนั้นได้อย่างไร เช่น ในธุรกิจท่องเที่ยว ในช่วงหน้ามรสุมนักท่องเที่ยวจะลดลง โรงแรมเรามีจุดแข็งในด้านการจัดกิจกรรมเสริมและสถานที่อบรมสัมนา อาจจะดึงดูดให้ลูกค้าเข้ามาใช้บริการโรงแรมได้อย่างสม่ำเสมอ

WO วิเคราะห์ว่า มีสภาพแวดล้อมภายนอกอะไรบ้างที่เอื้อโอกาสให้เราแล้ว แต่ถ้าเรายังมีจุดอ่อนอะไรที่จะทำให้เราถดถอยโอกาสนั้นไม่ได้

WT วิเคราะห์ว่า มีสภาพแวดล้อมภายนอกอะไรบ้างที่เป็นอุปสรรคกับเราและยังกระทบกับจุดอ่อนของเราโดยตรงด้วย

TWOS Matrix	จุดแข็งที่สำคัญ	จุดอ่อนที่สำคัญ
โอกาสที่สำคัญ	S-O Strategies นำจุดแข็งไปเพิ่มโอกาส	W-O Strategies นำโอกาสไปลดจุดอ่อน
อุปสรรคที่สำคัญ	S-T Strategies นำจุดแข็งไปลดอุปสรรค	W-T Strategies ปิดจุดอ่อนเพื่อลดอุปสรรค

ตารางแสดง TWOS Matrix

เมื่อทำการวิเคราะห์แล้วเราจะได้รายการหัวข้อ SWOT ออกมา ให้จัดประเภทดูว่า เป็น SO, ST, WO, WT อย่างละกี่รายการ และจัดลำดับความสำคัญว่าควรปรับปรุงและแก้ไขรายการใดก่อน

กลยุทธ์ที่คิดขึ้นมาแต่ละข้อสามารถเชื่อมและเสริมกันได้ เช่น กลยุทธ์ในช่อง WT สามารถแปลงให้เป็นโอกาสทางธุรกิจและนำไปเชื่อมและสร้างกลยุทธ์ในช่อง SO ได้ซึ่งจะเห็นว่าเมื่อเอามาจับคู่กันแล้วก็จะเข้าใจองค์กรและปัญหาที่เกิดขึ้น มองภาพรวมออก และสามารถวางกลยุทธ์ขององค์กรได้อย่างถูกต้องและถูกทิศทาง แต่ที่สำคัญคือ ควร เขียนรายการ SWOT ออกมาให้หน่อยที่สุดโดยควรเขียนออกมาไม่เกินสามรายการต่อหนึ่งตัวหรือทั้งหมดควรรวมกันไม่เกิน ๑๒ รายการ โดยเอาสิ่งที่สำคัญต่อองค์กรมากที่สุดขึ้นมา ไม่เช่นนั้น เวลา ทำรายการของกลยุทธ์ออกมาจะมากเกินไปและเมื่อนำไปปฏิบัติจะเยาะและทำได้ยาก

การกำหนดแผนกลยุทธ์จากการวิเคราะห์

TOWS Matrix

กลยุทธ์ WT รับผิดชอบต่อจุดอ่อน และหลีกเลี่ยงอุปสรรค

กลยุทธ์ WO เลี่ยงจุดอ่อน นำความสามารถเฉพาะอย่างมาใช้ให้ได้เปรียบในส่วนที่มีโอกาสสูง

กลยุทธ์ ST เอาจุดแข็งสูงสุดไปข่มอุปสรรค เช่น ใช้ จุดแข็ง ทางเทคโนโลยี การจัดการเพื่อจัดการอุปสรรคที่มีคู่แข่งมาก

กลยุทธ์ SO เป็นสถานการณ์ที่บริษัทต้องการมากที่สุดโดยใช้จุดแข็งและโอกาสที่ดี สร้างแผนรุก

ทางเลือกกลยุทธ์

เลือก WT เมื่อเห็นจุดอ่อนและอุปสรรคสูงกว่าคู่แข่ง ต้อง พัฒนาอีกระยะ จึงจะแข่งขันได้ (กลยุทธ์ถอย)

เลือก WO มีจุดอ่อนสูงแต่โอกาสก็สูงด้วย ต้องคอยหลีกเลี่ยง บางจุดอ่อนเพื่อโอกาส ควรเลือกแผนตั้งรับ (Defensive)

เลือก ST มีจุดแข็งสูงแต่เจออุปสรรคแข่งขันสูง หรือผู้บริหารยังขาดความมั่นใจ ควรเลือกแผนทดสอบโครงการ Pilot test เพื่อดูความเป็นไปได้ของแผนบางตัวที่คาดว่าจะสร้างตลาดใหม่ได้ (Competitive)

เลือก SO มีทั้งจุดแข็งและโอกาสสูง เลือกแผนรุก (Aggressive) และลงทุนด้านงบประมาณเต็มที่เพื่อชัยชนะในการแข่งขันและยึดตลาดได้ก่อนคู่แข่ง (Competitive)

ส่วนใหญ่ถ้าให้หัวหน้างานหรือผู้บริหารระดับต้นและกลางทำวิเคราะห์ SWOT องค์กรที่ไร จะเห็นว่ามีผลสรุปจะออกมาว่ามีปัญหาความไม่ชัดเจนของทิศทางองค์กร ขาดทรัพยากรสนับสนุน แต่ถ้าเป็น SWOT ที่ให้ระดับผู้บริหารระดับสูงทำการวิเคราะห์เอง จะเห็นผลการวิเคราะห์อีกแบบหนึ่ง เช่น การประสานงานไม่ดี ขาดระเบียบวินัย

ดังนั้น การทำ SWOT ควรใช้ทีมงานทุกแผนก และอาจจะใช้หัวหน้างาน ผู้บริหารระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูงมาทำร่วมกัน และรวบรวมจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคทั้งหมดมารวมกัน ซึ่งต้องเปิดโอกาสให้ผู้เสนอ SWOT ให้เหตุผลและอธิบายสาเหตุว่าทำไม จึงให้หัวข้อนี้เป็นจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส หรืออุปสรรค จากนั้นให้ที่ประชุมซักถามและออกความเห็น แล้วใช้มติที่ประชุมเป็นการชี้ขาดว่าเห็นชอบหรือไม่ หรือจะเปลี่ยนเป็นประเภทอื่น^{๑๐}

สรุปได้ว่า โรงเรียนวิถีพุทธคือโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่มีอยู่แล้ว แต่เป็นโรงเรียนที่ได้นำหลักพุทธธรรมมาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารเพื่อพัฒนาผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีระบบ การศึกษา ๓ ประการ คือ ไตรสิกขา หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา ฝึกอบรมให้ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้าน และบูรณาการสู่การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ โดยผ่านกิจกรรม การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น ตามกระบวนการวัฒนธรรม แสวงหาปัญญาและวัฒนธรรมแห่งความเมตตา อันเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตที่สำคัญของผู้เรียน โรงเรียนวิถีพุทธจึงเป็น นวัตกรรมการจัดการศึกษา ๑ ใน ๕ ของรูปแบบใหม่ ที่กระทรวงศึกษาธิการ มีนโยบายให้โรงเรียนสมัครเข้าร่วม โครงการ จัดการศึกษา เพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งระบบ ให้มีคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตาม เจตนารมณ์ของการปฏิรูปการศึกษาสอดคล้องกับรากฐานของสังคมไทย โดยใช้หลักทฤษฎีการพัฒนาต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้น มาปรับปรุงและพัฒนา

แนวคิดหลักการของโรงเรียนวิถีพุทธ

แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด โรงเรียนวิถีพุทธเพื่อสังคมไทย^{๑๑} การจัดการศึกษาตามแนวพุทธเป็นแนวคิดหรือหลักการจัดการศึกษาที่สัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์และธรรมชาติให้ ถูกต้องตามความเป็นจริงที่มองชีวิตของมนุษย์ และเข้าใจความเป็นจริงเพื่อใช้ในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับ ความเป็นจริงที่ทำให้ชีวิตมนุษย์พัฒนาไปด้วยดี การพัฒนาคนต้องเป็นองค์รวม ต้องใช้ทั้งสามอย่างในทุกเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา ต้องสืบเนื่องกัน คือ ในขณะที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมจะต้องมีเจตจำนงต่อสิ่งนั้น และต้องมีความตั้งใจต่อสิ่งนั้นอย่างใดอย่างหนึ่งพร้อมกับทำใจขอบเขตของความรู้ และต้องเรียนรู้สิ่งนั้นไปตลอดเวลา เมื่อคนเราได้เรียนรู้เพิ่มขึ้นทำให้บุคคล ได้รับการพัฒนาเพิ่มขึ้นสภาพจิตจะเปลี่ยนไปและพฤติกรรมสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมจะเปลี่ยนไปโดยพัฒนาไป ด้วยกันทั้งหมด โรงเรียนวิถีพุทธ สู่โรงเรียนคุณธรรม กระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนวิถีพุทธคือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่มีอยู่แล้ว แต่เป็นโรงเรียนที่ได้นำหลักพุทธธรรมมาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารเพื่อพัฒนาผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีระบบ การศึกษา ๓ ประการ คือ ไตรสิกขา หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา ฝึกอบรมให้ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้าน และบูรณาการสู่การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ โดยผ่านกิจกรรมการกิน อยู่ ดู ฟังเป็น ตามกระบวนการวัฒนธรรมแสวงหาปัญญาและวัฒนธรรมแห่งความเมตตา อันเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตที่สำคัญของผู้เรียน โรงเรียนวิถีพุทธจึงเป็น นวัตกรรมการจัดการศึกษา ๑ ใน ๕ ของรูปแบบใหม่ ที่กระทรวงศึกษาธิการ มีนโยบายให้โรงเรียนสมัครเข้าร่วม โครงการ จัดการ

^{๑๐} อาจารย์อัมพร ไหลประเสริฐ, เอกสารประกอบการสอนวิชาการบริหารพยาบาล เรื่อง การวิเคราะห์องค์กรโดยใช้เทคนิค SWOT analysis, ค้นคืนเมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2558

^{๑๑} กระทรวงศึกษาธิการ, 2552 พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2548: 126- 147)

ศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งระบบ ให้มีคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตาม เจตนารมณ์ของการปฏิรูปการศึกษาสอดคล้องกับ รากฐานของสังคมไทย ดังนั้นเพื่อให้การนับถือต่าง ศาสนาเป็นอุปสรรคในการบริหารโรงเรียนจึงนำมาสู่ การเกิดขึ้น ของ “โรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ” ทั้งนี้เพื่อให้ โรงเรียน ครู และนักเรียนมีความอิสระในการเลือก นับถือศาสนา สามารถปฏิบัติตนให้มีคุณธรรม แนวคิด เบื้องต้นสภาพการดำเนินงานโรงเรียนคุณธรรม แนวคิด เบื้องต้นการจัดสภาพสถานศึกษาที่เหมาะสมกับการ ดำเนินงานโรงเรียนคุณธรรม มีสภาพ การดำเนินงาน ๕ ด้าน โดยสำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (๒๕๕๐)ได้เสนอไว้ดังนี้ ด้านกายภาพ สถานศึกษาจะจัด อาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียนและแหล่งเรียน รู้ที่ส่งเสริม การพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา เช่น มีศาลา พระพุทธรูปที่เด่น เหมาะสมที่จะชวนให้ระลึกถึงพระ รัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิต เจริญภาวนาที่เหมาะสม หรือมากพอที่จะ บริการผู้เรียน หรือการ ตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติ หรือใกล้ชิดธรรมชาติชวนให้มีใจสงบ และส่งเสริม ปัญญา ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต สถานศึกษาจัด กิจกรรมวิถีชีวิต ประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือในโอกาส ต่าง ๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษาที่เป็นการปฏิบัติ บูรณาการทั้งศีล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิต หรือ วัฒนธรรมของการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต ด้านการ เรียนการสอนสถานศึกษามีการจัดหลักสูตรสถานศึกษา หรือจัดการเรียนการสอน ที่บูรณา การพุทธธรรมเพื่อ พัฒนาผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่าง

ชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธ ธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ทั้งนี้กระบวนการ จัดการเรียนรู้ควรมีลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ สถานศึกษาส่งเสริม บรรยากาศของการใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และพัฒนา ไตรสิกขา หรือส่งเสริมการมีวัฒนธรรมแสงปัญญา และมี ปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน มีบรรยากาศของ ความเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส การมีความเมตตา กรุณาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อนักเรียน ครูต่อ ผู้ปกครอง และครูต่อครูด้วยกัน ด้านการบริหาร จัดการ สถานศึกษาโดยบุคลากรในสถานศึกษาร่วมกับ ผู้ปกครองและชุมชนสร้าง ความตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาความเข้าใจในหลักการและวิธี ดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ ร่วมกัน ทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุก ฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูและผู้บริหารเพียรพยายาม สันนิษฐานโดยลักษณะต่าง ๆ และการปฏิบัติตนเองที่จะ สันนิษฐานและเป็นตัวอย่างในการพัฒนาการเรียนตาม วิธีชาวพุทธ^{๑๒}

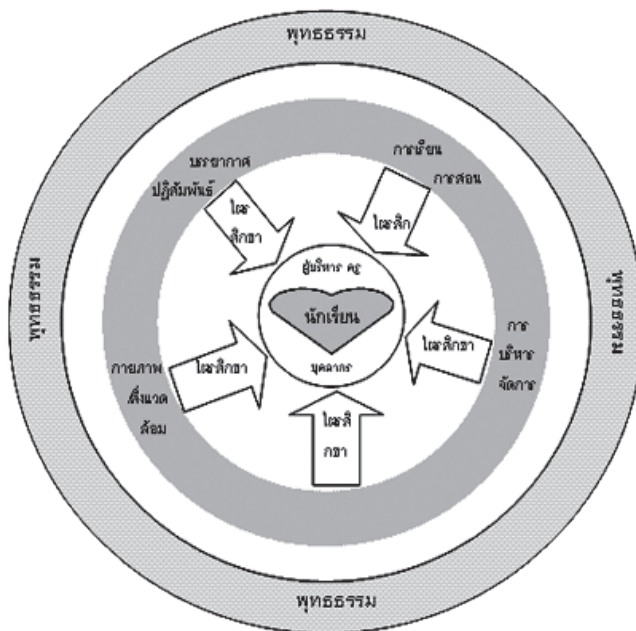
สรุปได้ว่า โรงเรียนวิถีพุทธคือ โรงเรียนระบบ ปกติทั่วไปที่มีอยู่แล้ว แต่เป็น โรงเรียนที่ได้นำหลักพุทธ ธรรมมาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารเพื่อพัฒนา ผู้เรียนและผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีระบบ การศึกษา ๓ ประการ คือ ไตรสิกขา หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา ผูกอบรมให้ ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้าน และบูรณา การสู่การ พัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์โดยผ่านกิจกรรมการกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น ตามกระบวนการวัฒนธรรมแสวงหาปัญญาและ วัฒนธรรมแห่งความเมตตา อันเป็นรากฐานในการ ดำเนินชีวิตที่สำคัญของผู้เรียน โรงเรียนวิถีพุทธ

^{๑๒} ศรีสุตา รัตนะ, ปัทมาพร ชลิตเพ็ชร, และเรวดี กระโหมงค์, 2556

มาตรฐานของหลักสูตรและการเรียนการสอน โรงเรียนวิถีพุทธ โดยการประยุกต์เอาหลักพุทธ ธรรมเข้าในการพัฒนาสถานศึกษา

รูปแบบการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ^{๓๓}
ได้กล่าวว่าให้โรงเรียนวิถีพุทธให้ครูเข้าสู่ห้องเรียนด้วย

แบบอย่างของชาวพุทธ ซึ่งรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธ
ในการดำเนินงานมีลักษณะ ๕ ด้าน คือ ด้านกายภาพ/
สิ่งแวดล้อม ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียน
การสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการ
บริหารจัดการ ดังภาพ

ตารางแสดงรูปแบบการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ (๒๕๔๗, หน้า ๑๐) ได้สรุปว่าสถาน
ศึกษาจะจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียน
แหล่งเรียนรู้ และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนา คีล
สมาธิ และปัญญา เช่น มีศาลาพระพุทธรูปเด่นเหมาะสม
ที่จะชวน ให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือ
ห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิต เจริญภาวนาเหมาะ
สม หรือมากพอที่จะบริหารผู้เรียนหรือการตกแต่ง
บริเวณให้เป็นธรรมชาติหรือใกล้ชิดธรรมชาติชวนให้มี
ใจสงบและส่งเสริมปัญญา เช่น รมรัน มีป้ายนิเทศ ป้าย

คุณธรรม ดูแลเสียงต่าง ๆ มิให้อึกทึก ถ้าเปิดเพลง
กระจายเสียงก็พิถีพิถันเลือกเพลงที่ ส่งเสริมสมาธิ
ประเทืองปัญญา เป็นต้น^{๓๔} โดยสอดคล้องกับการจัดสิ่ง
แวดล้อมในโรงเรียน อุทัย หิรัญโต ได้กล่าวไว้ว่า “สิ่ง
แวดล้อม คือทุกสิ่งทุกอย่างที่เราและมีอิทธิพลต่อ
พฤติกรรมของคนหรือกลุ่มคน” โดยการจัดสิ่งแวดล้อม
ที่ดีในโรงเรียนเป็นการพัฒนานักเรียนให้มีความพร้อม
ที่จะเรียนรู้และเป็นการพัฒนาทางด้านความรู้สึกนึกคิด
จิตใจ และมีคุณธรรม รัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อการ
พัฒนาการศึกษา ซึ่งแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับ

^{๓๓} รูปแบบการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นแนวความคิดของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (๒๕๔๖)

^{๓๔} การจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน อุทัย หิรัญโต ๒๕๒๖, หน้า ๗๖-๗๗

ที่ ๘ ได้ให้ความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพของครู เป็นสิ่งสำคัญที่สุด โดยได้กำหนดแผนงานหลักเพื่อ พัฒนาการศึกษ ในช่วง พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๔ เรื่อง การพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน ให้มีแนวทางและ มาตรการด้านการปรับปรุง การจัดกระบวนการเรียนการ สอนให้มีประสิทธิภาพ^{๑๕} โดย

๑. ให้ผู้สอนปรับวิธีการเรียนการสอนให้ผู้ เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ และมีเหตุผล

๒. ให้ผู้สอนจัดวิธีการเรียนการสอนให้มีความหลากหลาย ในรูปแบบให้สอดคล้องกับสภาพ ปัจจุบันและเงื่อนไขของท้องถิ่น

๓. เชื่อมโยงการเรียนรู้ ในเนื้อหาวิชา กับ สภาพปัญหาและประสบการณ์จริง

๔. ให้สถาบันการศึกษาเสริมสร้างบรรยากาศ และสภาพแวดล้อม เพื่อส่งผลต่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพ

๕. ให้หน่วยงานทางการศึกษาปรับปรุงระบบ การวัดและประเมินผลการเรียน โดยมุ่งเน้นการวัดความ รู้ความคิดในลักษณะรวบยอดแทนการวัดผลเป็น รายวิชาเพียงอย่างเดียว

๖. กระทรวงศึกษาธิการควรจัดทำข้อสอบ มาตรฐาน ในวิชาทักษะพื้นฐานที่เป็นวิชาแกนสำคัญ เพื่อ ตรวจสอบคุณภาพทางการศึกษา

๗. กระทรวงศึกษาธิการปรับปรุงระบบการ คัดเลือกเข้าเรียนต่อในทุกระดับการศึกษาโดยให้ สะท้อนจุดประสงค์ของการเรียนรู้ในแต่ละระดับการ ศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ รับผิดชอบในการจัดการศึกษามีหน้าที่เกี่ยวข้องกับบุคคล และหน่วยงานต่าง ๆ มากมาย เพื่อความสำเร็จที่จะเกิด ขึ้น ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเข้าใจที่ตรงกัน และ

ความร่วมมือระหว่างทุกฝ่ายเป็นสำคัญ จึงได้กำหนด แนวทางการปฏิรูปการศึกษาขึ้น ซึ่งเป็นการปรับปรุงการ ดำเนินงานของกระทรวงศึกษาธิการ โดยการเลือกสรร เปลี่ยนแปลง และเพิ่มเติมแนวทางการดำเนินงานที่มีอยู่ เดิมด้วยความคาดหวังว่าจะสามารถแก้ปัญหาและ อุปสรรคที่มีอยู่เดิมให้เบาบางลงหรือหมดไป และ สามารถพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้บรรลุถึงจุดมุ่ง หมายของการปฏิรูปการศึกษา เพื่อสร้างบุคคลแห่งการ เรียนรู้ องค์การแห่งการเรียนรู้ และสังคมแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น ในการปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา เร่งรัด ให้โรงเรียนและสถานศึกษาทุกระดับจัดการศึกษาให้มี มาตรฐานคุณภาพที่ทัดเทียมกัน และให้กระจายการจัด บริการครอบคลุม^{๑๖} คือ ๑) จัดทำแผนที่ตั้งสถานศึกษา (School Mapping) ของโรงเรียน ๒) กำหนดขนาดของ โรงเรียนและสถานศึกษาระดับต่าง ๆ ในแต่ละภูมิภาค เพื่อให้ได้ขนาดโรงเรียนที่สามารถจัดกิจกรรม การเรียน การสอนอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพและเหมาะสม กับสภาพท้องถิ่น ๓) กำหนดเกณฑ์มาตรฐานขั้นพื้นฐาน ในด้านบรรยากาศของการจัดการศึกษาด้านการ เรียนการสอน ด้านอาคารสถานที่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านอุปกรณ์การเรียนการสอน ด้านบุคลากรที่ สอดคล้องกับแนวโน้มการพัฒนาทางสังคม และ เศรษฐกิจ ๔) ให้โรงเรียนแต่ละโรงเรียนที่มีอยู่เดิม และ ที่จะสร้างขึ้นใหม่มีผังแม่บทอย่างเต็มรูปแบบอีกทั้งการ ออกแบบและการจัดสร้างอาคารเรียน รวมทั้งการจัด บรรยากาศในการเรียนการสอน และสิ่งแวดล้อมใน โรงเรียน ต้องให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และ มุ่งรักษาสีลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น ๕) กระจายอำนาจ การกำหนดนโยบายการบริหารโรงเรียนและสถานศึกษา ทุกกระดับ ๖) ให้องค์การติดตามและประเมินผลการ ดำเนินงาน และประเมินมาตรฐานโรงเรียนเพื่อให้มี คุณภาพและประสิทธิภาพการศึกษา เพื่อเป็นแนวทาง

^{๑๕} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2529, หน้า 70-71

^{๑๖} กระทรวงศึกษาธิการ, 2538, หน้า 1-3

การพัฒนาในอนาคตจากแนวความคิดของ มะเดื่อ เสมอ ได้กล่าวว่า การจัดโรงเรียนให้มีคุณภาพโดยการเริ่มต้นที่ขนาดโรงเรียน คือทำโรงเรียนให้มีขนาดเท่ากันเพื่อให้พร้อมที่จะทำกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีคุณภาพจะไม่มีโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ต้องนำการพัฒนาที่คุณภาพมากำหนดระดับตำแหน่ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ ลิขิต เทอดสถิรศักดิ์ ที่กล่าวว่า หน้าที่ของสภาพการศึกษาต้องพัฒนาโรงเรียนให้มีมาตรฐานเท่ากัน คือมาตรฐานของการเรียนการสอน โดยครูจะต้องมีคุณวุฒิหรือขีดความสามารถเป็นที่ยอมรับของชุมชนเท่ากัน จำนวนครูทุกโรงเรียนต้องมีสัดส่วนเท่ากัน นักเรียนก็มีสัดส่วนเท่ากัน และต้องให้ครูมีรายได้ดีขึ้น และเพื่อเป็นการสนองแนวทางการปฏิรูปการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดบัญญัติ ๑๐ ประการ^{๑๗} ขึ้น โรงเรียนที่ได้มาตรฐานหรือโรงเรียนในอุดมคติ จะต้องมียอดประกอบ ๑๐ ประการดังต่อไปนี้

๑. เป็นโรงเรียนที่ผู้บริหารโรงเรียน ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ มีจิตสำนึกในการพัฒนา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและยกระดับมาตรฐานการศึกษา ให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ผู้บริหารมีเวลาอยู่ประจำสถานศึกษา เพื่อดูแลการปฏิบัติงานภายในให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๒. มีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน หรือสถานศึกษาที่เอื้อต่อการเรียนการสอน เพื่อให้ นักเรียนได้เรียนอย่างมีความสุข มุ่งเน้นการเรียนการสอนตามธรรมชาติ โดยให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง และปลูกฝังเรื่องความสะอาด ความมีวินัย เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความรักสามัคคี รวมทั้งการจัดให้โรงเรียนมีความร่มรื่น มีต้นไม้ แหล่งน้ำ บ่อน้ำ ไร่สวน ไร่ผลไม้

๓. เป็นโรงเรียนที่มีความพร้อม มีแผนผังเต็มรูปแบบ มีห้องเรียน ห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์

ห้องทดลอง ห้องปฏิบัติการ ตลอดจนมีสนามกีฬาครบครันโดยให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น

๔. มีอุปกรณ์การเรียนการสอนครบครัน โดยจัดซื้อในราคาท้องตลาดที่เป็นธรรม ทั้งเหมาะสมกับการใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๕. มีบุคลากร ครูผู้สอนครบตามเกณฑ์ หากขาดแคลนครูให้ครูที่เกษียณอายุ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิมาช่วยสอน และหรือให้มีระบบการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

๖. ให้องค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นทางด้านวิชาการ หรือด้านบริหาร เช่น กำหนดหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ได้แก่ การสอนภาษาอังกฤษ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา การสอนวิชาชีพ การเกษตร การก่อสร้าง การไฟฟ้า เป็นต้น

๗. มีการเก็บค่าเล่าเรียน และค่าธรรมเนียมการศึกษาเพื่อพัฒนาสถานศึกษา และจัดอุปกรณ์การเรียนการสอนให้ครบครันทั้งนี้ให้ยกเว้นค่าเล่าเรียนสำหรับเด็กยากจน และจ่ายค่าตอบแทนให้นักเรียนในการพัฒนาหรือฝึกปฏิบัติ ฝึกอาชีพที่เกิดรายได้และเป็นประโยชน์แก่โรงเรียน เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว การเลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา เป็นต้น

๘. มีการส่งเสริมให้กลุ่มหรือชุมชน มีส่วนร่วมในการแสวงหาทรัพยากร เพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการของสถานศึกษา การจัดสวัสดิการให้กับครู เช่น การจัดที่พัก ค่าตอบแทน ค่าเวลา ค่าสอนพิเศษ ค่าฝึกอบรม ตลอดจนการแก้ปัญหาหนี้สินของครู

๙. มีการวัดผลและประเมินผลทางการศึกษา ที่มุ่งเน้นผลผลิต หรือคุณภาพของนักเรียนตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

๑๐. เป็นโรงเรียนที่ผู้นำท้องถิ่น และผู้ปกครองทุกระดับทุกประเภทยอมรับว่าเป็นโรงเรียนที่มีคุณภาพและมาตรฐาน

^{๑๗} กระทรวงศึกษาธิการ, 2538, หน้า 13-14

จากผลการประเมินมาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา^{๑๔} ปีการศึกษา ๒๕๓๘ ซึ่งให้เห็นว่า การจัดการศึกษาของโรงเรียนยังมีปัญหา และอุปสรรคในการพัฒนามาตรฐานให้สำเร็จตามเกณฑ์มาตรฐานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ อีกหลายประการ คือ ในการกิจ งานหลักมาตรฐานที่ผ่านน้อยที่สุดคืองานวิชาการ ซึ่งอาจเป็นเพราะงานวิชาการเป็นงานที่ค่อนข้างเป็นนามธรรม หรือกระบวนการและผลของงานยังมีรูปแบบไม่ชัดเจน การสนับสนุนด้านงบประมาณและการประสานความร่วมมือยังขาดความชัดเจนและต่อเนื่อง ส่วนในด้านโรงเรียนพบว่าระดับการศึกษาที่โรงเรียนผ่านมาตรฐานมากที่สุดคือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ ๓๔) รองลงมาคือ ระดับก่อนประถมศึกษา (ร้อยละ ๑๓) ส่วนระดับประถมศึกษาผ่านมาตรฐานน้อยที่สุด (ร้อยละ ๘) ทั้งนี้เนื่องจากโรงเรียนที่เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จะเป็นโรงเรียนขนาดกลางและขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ในชุมชนที่มีความพร้อมทางด้านปัจจัยต่าง ๆ เช่น บุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น ส่วนในระดับก่อนประถมศึกษา พบว่ามีโรงเรียนที่ผ่านเกณฑ์คือ การจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กสอดคล้องกับแนวการจัดประสบการณ์ (ร้อยละ ๒๘) อาจเนื่องมาจากจำนวนผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนมีปริมาณมาก โอกาสได้รับการศึกษาอบรมเพื่อทำความเข้าใจเรื่องการจัดสภาพแวดล้อมสำหรับเด็กก่อนประถมศึกษามีค่อนข้างน้อย ประกอบกับโรงเรียนส่วนใหญ่ซึ่งอยู่ในชนบทมีรายได้น้อย ศักยภาพในการสนับสนุนด้านปัจจัยเพื่อเสริมสร้างพัฒนาการของนักเรียนจึงมีค่อนข้างต่ำมาก เมื่อพิจารณาตามขนาดของโรงเรียนพบว่าโรงเรียนขนาดเล็กผ่านมาตรฐานไม่ถึงร้อยละ ๕๐ ในทุกมาตรฐาน ในขณะที่โรงเรียนขนาดใหญ่จะผ่านมาตรฐานมากกว่าร้อยละ ๕๐ ในทุกมาตรฐาน เมื่อพิจารณาทาง

ด้านผลผลิตโดยภาพรวมพบว่า เด็กที่ผ่านการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ มีการพัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ด้านที่ผ่านน้อยที่สุดคือ ด้านสติปัญญา ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ตั้งอยู่ในชนบทขาดแคลนทั้งด้านความพร้อมของบุคลากร ความเหมาะสมของอาคารสถานที่และอุปกรณ์การเรียนรู้ ในระดับประถมศึกษา การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับนักเรียนและท้องถิ่น มีโรงเรียนฝ่ายน้อยที่สุด ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพจึงควรให้ความสำคัญในการพัฒนา ดังนี้ คือ ๑) ปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนการสอน ๒) การปรับปรุงประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากร ๓) การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของโรงเรียน ๔) การปรับปรุงประสิทธิภาพการวางแผนและการบริหารโรงเรียน ๕) การปรับปรุงประสิทธิภาพการนิเทศ ๖) การส่งเสริมสนับสนุนการเรียนและคุณภาพชีวิตนักเรียน ๗) การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน^{๑๕}

ความประสงค์ในแนวทางดังกล่าวนี้ บรรจง ชูสกุลชาติ ได้กล่าวไว้ว่า “ขอให้ปลงใจเชื่อเสียเถิดว่าหลักจิตวิทยาในปัจจุบันนั้น นักจิตวิทยา เชื่อกันว่าสิ่งแวดล้อมนั้นมีอิทธิพลกว่ากรรมพันธุ์มากนัก ดังนั้นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญที่สุดของนักเรียน นักศึกษา คือ ครู อาจารย์และผู้บริหาร สถานศึกษา ต่อมาคือ บริเวณโรงเรียน วิทยาลัย และศูนย์ฝึกวิชาชีพ ต่อไปคือเครื่องมือและอุปกรณ์ ตลอดจนสื่อการเรียนการสอนทั้งหลายทั้งปวง รวมทั้งความคิด คำพูด การกระทำในสถานศึกษา เป็นสิ่งแวดล้อมที่ทรงอิทธิพลต่อนักเรียน นักศึกษา ทั้งปวงความคิดจงสร้างสรรค์ จงรักษา จงพัฒนาให้สิ่งทั้งปวงเหล่านี้มีคุณภาพ สิ่งเหล่านี้จะช่วยสร้างสรรค์คุณภาพนักเรียน นักศึกษาด้วย”

^{๑๔} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2539, หน้า 51-54

^{๑๕} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2539, หน้า ค

จิตรา ปานสกุณ การจัดสภาพแวดล้อม มนุษย์เรานั้น มีส่วนประกอบสำคัญ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เป็น “ร่างกาย” และ “จิตใจ” ทั้งสองส่วนนี้เป็นที่พึ่งแก่กันและกัน ในนามของสิ่งที่เรียกกันทั่วไปว่า “ชีวิต” ในส่วนที่เป็นร่างกายนั้น มีความเป็นรูปธรรมแสดงพฤติกรรมให้เห็นได้ง่าย ส่วนจิตใจเป็นนามธรรม พิจารณาให้เห็นพฤติกรรมที่แท้จริงได้ยาก เพราะ “จิตมนุษย์นี้ไซ้ยากแท้หยั่งถึง” ซึ่งจากคุณลักษณะดังกล่าวนี้เอง ทำให้นักปราชญ์ท่านจัดอันดับความสำคัญของกายและใจไว้แล้วว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว”

โดยเหตุที่จริยธรรมเป็นเรื่องที่ต้องประสานสัมพันธ์กับจิตใจ ดังนั้นในทางการส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียน ผู้บริหารโรงเรียนจึงควรต้องพยายาม “จัด” หรือดำเนินการให้สิ่งทั้งปวงในโรงเรียนที่เรียกรวม ๆ ว่า “สภาพแวดล้อม” ให้มีคุณลักษณะต่อการดึงดูดใจ เพื่อให้นักเรียนจะได้มีทัศนคติที่ดีและน้อมรับคุณลักษณะของสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เหล่านั้น ไปเป็นพฤติกรรมจริยธรรมของตนในที่สุด

สรุป

การจัดสภาพแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อการส่งเสริมจริยธรรมนั้น ผู้บริหารโรงเรียนต้องกำหนดขอบข่ายให้ครอบคลุมไปถึงสิ่งทั้งปวงในโรงเรียน ได้แก่ อาคารสถานที่บริเวณโรงเรียนวัสดุอุปกรณ์ สื่อการเรียน กระบวนการเรียนการสอน และการประพฤติปฏิบัติของบุคลากรทุกฝ่ายทุกคนในโรงเรียน เพราะทั้งหลายเหล่านี้คือสภาพแวดล้อมของนักเรียนที่ต่างมีอิทธิพลต่อการส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียนได้ทั้งสิ้น ดังที่ จรูญ จัวนานกล่าวว่า “มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมจึงมีปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลา ผลจากการปฏิบัติสัมพันธ์มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม และบุคลิกภาพของมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์จะมีลักษณะ

อย่างไร ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเขา นั้นเอง ซึ่งสอดคล้องกับที่แผนพัฒนาจริยศึกษา ได้สรุปเป็นข้อสังเกตไว้ว่า ในการพัฒนาจริยศึกษาของเด็กวัยประถมศึกษา สภาพแวดล้อมที่มีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ได้แก่ ครู ผู้ปกครอง ชุมชน และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากเด็กในวัยนี้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่จำกัดอยู่ในบ้านและในโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ พฤติกรรมของครู ผู้ปกครองและชุมชนที่เข้าไปสัมผัสกับตัวเด็ก จะเป็นองค์ประกอบที่หล่อหลอมให้เด็กแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งจากเงื่อนไขที่ได้รับอันจะเป็นผลต่อการพัฒนาจริยศึกษาใน ๒ ทิศทาง คือ ถ้าหากครู ผู้ปกครอง ตลอดจนสื่อมวลชน ได้เอาใจใส่ดูแลนักเรียน คอยควบคุมแนะนำให้นักเรียนมีระเบียบวินัย ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามอยู่เป็นประจำอย่างคงเส้นคงวา เด็กก็จะยึดถือและปฏิบัติตาม จนเป็นนิสัยติดตัวตลอดไปแม้จะมีวัยสูงขึ้นและในขณะเดียวกัน ถ้าหากครู ผู้ปกครอง ชุมชนและสิ่งแวดล้อมที่เป็นตัวแบบอื่น ๆ ไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของพฤติกรรมที่ตนแสดงออกอันจะเป็นผลต่อพฤติกรรมของตัวเด็กแล้ว พฤติกรรมที่แสดงออกเหล่านั้นก็อาจจะเป็นตัวหล่อหลอมให้เด็กประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาได้ เช่น การแสดงกิริยาอาการที่ก้าวร้าวรุนแรง ซึ่งเด็กจะยึดถือเป็นตัวอย่าง และถือว่าเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกได้ เพราะถือว่าผู้ใหญ่ทำได้เด็กก็น่าจะทำได้

การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียน โรงเรียนเปรียบเสมือนบ้านที่ ๒ ของนักเรียน จะต้องมาอาศัยคลุกคลีอยู่ด้วยเป็นเวลายาวนาน การดำเนินชีวิตของนักเรียนทุกคนที่โรงเรียนในแต่ละวันจะมีคำสอนของครูเป็นเครื่องกำกับให้ดำเนินอยู่ในลู่ของผู้มีความรู้ และความประพฤติ โดยเฉพาะในสถานที่สอนให้เป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติดีนั้น กล่าวได้ว่าสภาพแวดล้อมและบรรยากาศทั้งปวงภายในบ้าน คือโรงเรียน

นั้น ๆ ควรจะต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับคำสอนของครู ด้วย เพื่อจะได้เกื้อหนุนให้นักเรียนเห็นจริงและเกิดความศรัทธามั่นคงที่จะปฏิบัติตามคำสอนของครูมากยิ่งขึ้นเกี่ยวกับประเด็นนี้^{๒๐} ได้กล่าวถึงแนวทางการสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการส่งเสริมจริยธรรมไว้ดังนี้

๑. โรงเรียนตลอดจนบริเวณโรงเรียน ไม่ว่า จะคับแคบหรือกว้างขวางอย่างไรก็ต้องให้สะอาด ความสะอาดจะเป็นศรีสง่าแก่โรงเรียน ควรประดับพิถีพิถันด้วยได้ดอกไม้ใบ เพื่อจะได้ช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีกายสาตาและจิตใจในนักเรียน ให้โรงเรียนและห้องประชุมเป็นบริเวณที่มีความหมายต่อนักเรียนมาก

๒. สภาพที่ดูควรจัดให้ดูดีมีเกียรติน่าเคารพกราบไหว้ เช่น สถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูป หรือที่ตั้งของบุคคลสำคัญในระดับต่าง ๆ ควรมีการเปลี่ยนแปลงเครื่องประดับ เปลี่ยนดอกไม้ หรือตกแต่งให้ดูสง่า น่าเกรงขามเสมอ เป็นต้น

๓. จัดให้มีป้ายแสดงคติธรรม คำขวัญทางศาสนา ป้ายแสดงปรัชญาคุณธรรมที่โรงเรียนยึดมั่นติดประกาศไว้ในที่อันควร หรือป้ายแจ้งข้อต้นไม้ทางพฤกษศาสตร์ ของโรงเรียนก็ควรเพิ่มป้ายคำขวัญ หรือคติธรรมที่โรงเรียนต้องการเข้าไปด้วย เพื่อจะได้เป็นการสอนจริยธรรมผ่านทางสายตาของนักเรียนทั้งจะทำให้ นักเรียนรักการอ่านไปปริยาย

๔. ควรจัดให้มีกิจกรรมนักเรียน เช่น จัดให้มีกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา หรือที่เกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรม เป็นต้น รายละเอียดของกิจกรรมในแนวดังกล่าว จะช่วยทำให้นักเรียนมีความซาบซึ้งตรึงใจ มองเห็นคุณค่าของจริยธรรม วัฒนธรรมได้

๕. การจัดงานประจำปีของโรงเรียน เช่น การให้นักเรียนร่วมกันแสดงละครคติธรรม หรือละครที่เน้นให้เห็นแบบอย่างของพระเอก นางเอก ผู้ร้าย การร่วมมือกันทำงานให้โรงเรียนความใกล้ชิดระหว่างครูกับนักเรียน การได้รับคำชมเชย การทำหนังสือด้วยความรักใคร่ ฯลฯ เหล่านี้เป็นผลพลอยได้ จากกิจกรรมที่ให้ทำไรแก่นักเรียนในการปรับตัว การอยู่กับผู้อื่นเป็นการสอนจริยธรรมผ่านทางประพจน์ต่อกัน ซึ่งบางครั้งแม้เตรียมบทเรียนตามตำราไว้ก็อาจสอนไม่ได้ผลเท่าที่เป็นได้

๖. แบบอย่างจากครูอาจารย์ในโรงเรียน เช่น การทักทายไหว้กราบระหว่าง ครูใหญ่กับนักเรียน การไม่คุยกันในห้องประชุม การไม่แสดงอารมณ์ฉุนเฉียวใส่ นักเรียน การไม่กล่าวคำเสียดสีประชดประชัน ยามเมื่อนักเรียนทำผิด การทักทายนักเรียน การให้ความเอาใจใส่แก่นักเรียน ฯลฯ เหล่านี้เป็นช่องทางให้นักเรียนได้ผลเห็นจริยธรรมจากการประพฤติปฏิบัติต่อกันจากครูอาจารย์ของเขาเองยังมีการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนในด้านอื่นๆ อีกมากพอสรุปได้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่ดีงาม ที่ปรากฏแก่ประสาทสัมผัสทั้ง ๕ จะเป็นการสอนจริยศึกษาแก่นักเรียนไปพร้อมกัน รวมทั้งกิจกรรมนักเรียนทางด้านศิลปะดนตรี กีฬา ก็เป็นปัจจัยสำคัญด้วย

^{๒๐} ก่องแก้ว เจริญอักษร 2522, หน้า 46-48

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๕๔). **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๕๖). **คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- กรมวิชาการ. (๒๕๕๔). **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร : องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- กำพล แสงบุญเรือง (๒๕๕๒). **การมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลต่อการจัดการศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด**. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จักรพรรดิ วัฒนา, (๒๕๕๕). **บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน ต่อการจัดการศึกษาของประเทศไทย ในอนาคต**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- จงรัก จันทวงศ์. (๒๕๕๖). **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนห้วยยางวิทยา อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขา การบริหารการศึกษา สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- จตุพันธ์ วรรณภักตร์. (๒๕๓๙). **การศึกษาและการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน.
- ชัยยุทธ โยธามาตย์. (๒๕๓๙). **การบริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน.
- ชินรัตน์ สมสืบ. (๒๕๔๐). **หลักและระบบการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์.
- ชูศักดิ์ แสนปัญญา. (๒๕๔๐). **“ครูประถมศึกษากับการใช้สื่อการสอนในยุคปฏิรูปการศึกษา,”** ประชาศึกษา. ๔๗(๔) : ๙; พฤษภาคม.
- ทัศน์ีย์ ศุภเมธี. (๒๕๔๕). **หลักสูตรและแบบเรียนการประถมศึกษา**. ม.ท.ป., ม.ป.ป.
- นพรัตน์ คงยืน. (๒๕๔๖). **คลังพระราชบัญญัติ... จัดการเรียนการสอน แบบมีส่วนร่วม**. วิชาการ. ๔(๙) : ๒; กันยายน.
- ชนิตย์ วานิช. (๒๕๔๖). **การปฏิบัติงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด**. ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธีรภูมิ ประทุมณพรัตน์. (๒๕๔๘). **การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. กรุงเทพฯ : ครูสภาลาดพร้าว.
- นพดล นพเคราะห์, ลิขิตารวจตรี. (๒๕๔๙). **การศึกษาการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจังหวัดร้อยเอ็ด**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- บุญชม ศรีสะอาด. (๒๕๔๕). **การวิจัยเบื้องต้น ฉบับปรับปรุงใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น.

- บุญเทศักดิ์ บุญมงคล. (๒๕๕๔). **ความต้องการของชุมชนในการพัฒนาโรงเรียนประถมศึกษาในกลุ่มโรงเรียนหนองแคน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาอำเภอคงหลวง จังหวัดมุกดาหาร**. รายงานการศึกษา ค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ไพบูลย์ ศรีสุธรรม. (๒๕๕๙). **การศึกษาความพึงพอใจต่อคุณภาพการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต ๒**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- ไพรัช เตชะรินทร์. (๒๕๓๙). **หลักและระบบการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์.
- ภาคภูมิ โภชนกุล. (๒๕๕๑). **การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทของคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล**. กรุงเทพมหานคร : วิทยุชุมชน.
- ภัทรา เสี่ยมศักดิ์. (๒๕๕๖). **ความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนต่อการจัดการศึกษาโรงเรียน มัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดสุรินทร์ : กรณีศึกษาเฉพาะที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมือง สุรินทร์**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา สถาบันราชภัฏสุรินทร์.
- มณฑนา เสมอจิตต์. (๒๕๕๙). **ความร่วมมือของผู้ปกครองในการจัดการศึกษา สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กิ่งอำเภอเวียงหนองล่อง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำพูน เขต ๒**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (๒๕๕๐). **หลักการบริหารการศึกษา**. มหาสารคาม : อภิชาดการพิมพ์.
- ราชกิจจานุเบกษา. (๒๕๕๒). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒**. เล่มที่ ๗๒ ก.
- รุ่ง แก้วแดง. (๒๕๕๔). **การประกันคุณภาพการศึกษา ทุกคนทำได้ไม่ยาก**. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.
- วิวัฒน์ ผาวันดี. (๒๕๕๘). **รวบรวมเทคนิคและวิธีการบริหารสถานศึกษาแบบมีส่วนร่วม : เพื่อพัฒนาประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา**. เอกสารประกอบการสัมมนาผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาหนองคาย เขต ๑.
- ศิริกาญจน์ โกสุมภ์. (๒๕๕๑). **การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สภาการศึกษาแห่งชาติ. (๒๕๕๔). **มุมมองการปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพฯ : ศุภสภาลาดพร้าว.
- สุรัฐ ศิลปะอนันต์. (๒๕๕๓). **ความสำคัญของงานวิชาการ**. กรุงเทพฯ : ศุภสภาลาดพร้าว.
- สมพรมะโนรัตน์. (๒๕๕๙). **การศึกษาความตระหนักในบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีสะเกษ เขต ๒**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. (๒๕๓๙). **กระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนประถมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : ศุภสภา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (๒๕๕๖). **คู่มือการปฏิบัติงานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
- สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. (๒๕๕๕). **ปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปฏิรูปการศึกษา.

สิริพร แสันทวีสุข. (๒๕๕๙). การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียนในการบริหารงานวิชาการ โรงเรียนชุมชนบ้านระเว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต ๓.

การเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ. โรงเรียนบ้านระเว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาอุบลราชธานี เขต ๓.

สุกัญ เทียนทอง. (๒๕๕๖). **กระบวนการวิจัยเพื่อการพัฒนาการเรียนรู้**. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา.

สุทธิพงษ์ จันทะบุรม. (๒๕๕๘). **การศึกษาความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดร้อยเอ็ด**. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

อำนวยการ แสงสว่าง. (๒๕๕๐). **การจัดทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพฯ : ทิพย์วิสุทธิ.

อำพล คำศรีวรรณ. (๒๕๕๑). **การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนสังกัดนครเทศบาลลำปาง จังหวัดลำปาง**. รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อุทัย บุญประเสริฐ. (๒๕๕๕). **การบริหารจัดการสถานศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิทยาลัยจุฬาลงกรณ์.

ข้อมูลด้านเว็บไซต์

๑. ข้อมูลทางเว็บไซต์ เข้าถึงแหล่งข้อมูลได้จาก <http://www.vitheebuddha.com> เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๘)
๒. ข้อมูลทางเว็บไซต์ เข้าถึงแหล่งข้อมูลได้จาก <https://th.wikipedia.org> เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๘
๓. สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม. (๒๕๕๗). มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๓/๒๕๕๗ มติที่ ๒๐๗ เรื่อง ส่งเสริมและสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธ. [ออนไลน์]. เข้าถึงแหล่งข้อมูลได้จาก : www.mahathera.org. เข้าถึงเมื่อ ๒๘-๑๐-๕๘
๔. สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (สนก.). (๒๕๕๗). ความเป็นมาโรงเรียนวิถีพุทธ. [ออนไลน์]. เข้าถึงแหล่งข้อมูลได้จาก : www.vitheebuddha.com . เข้าถึงเมื่อ ๒๘-๑๐-๕๘
๕. กระทรวงศึกษาธิการ. (๒๕๕๗). เส้นทางโรงเรียนวิถีพุทธ. [ออนไลน์]. เข้าถึงแหล่งข้อมูลได้จาก : www.moe.go.th . เข้าถึงเมื่อ ๒๘-๑๐-๕๘
๖. สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (สนก.). (๒๕๕๗). แนวทางดำเนินการ ๒๙ ประการสู่ความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ. [ออนไลน์]. เข้าถึงแหล่งข้อมูลได้จาก : www.vitheebuddha.com. เข้าถึงเมื่อ ๒๘-๑๐-๕๘
๗. ข้อมูลทางเว็บไซต์ เข้าถึงแหล่งข้อมูลได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/499330>. [ออนไลน์] เข้าถึงแหล่งข้อมูลค้น เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๘)

